

Негер О. Б.,

Ужгородський національний університет, м. Ужгород

ПЕРЕЙМЕНУВАННЯ ЯК ІДЕНТИФІКАТОР СПЕЦИФІКИ РОЗВИТКУ МОТИВАЦІЙНОЇ БАЗИ ОФІЦІЙНОЇ ЗАКАРПАТОУКРАЇНСЬКОЇ УРБАНОНІМІЇ ХХ – ПОЧ. ХХІ СТ.

У статті вперше досліджено перейменування урбанонімних назв у контексті розвитку офіційної урбанонімії Закарпаття.

Ключові слова: перейменування, назва, урбанонім, офіційна урбанонімія.

В статье впервые исследованы переименования урбанонимных названий в контексте развития урбанонимии Закарпатья.

Ключевые слова: переименование, название, урбаноним, официальная урбанонимия.

Redesignating of urbanonimic names in context of urbanonymy development is investigated in the article.

Key words: redesignating, name, urbanonym, official urbanonymy.

Незважаючи на те, що в останні десятиліття з'явилася значна кількість публікацій, які свідчать про все більший інтерес до урбанонімів, багато питань залишаються нез'ясованими або викликають дискусії серед фахівців. Динамічність номінаційного процесу, часті найменування і перейменування потребують ґрунтовної урбанонімічної концепції [4, с. 4]. Урбаноніми Закарпаття уже привертала увагу вчених. Так, у 90-х роках К. Галас досліджував етимологію назв ужгородських вулиць [1]. Крім того, аналізуючи власні географічні назви, мовознавці розглядали й найменування внутрішніх міських об'єктів [2; 3]. Першою дослідницею, яка звернула увагу на закарпатоукраїнські урбаноніми як окрему топонімну систему, була М. Романюк [5]. Однак явище перейменування як показник динаміки урбанонімії Закарпаття залишається малодослідженим питанням.

Розвиток системи урбанонімів відбувається за рахунок двох механізмів – поповнення складу внаслідок появи нових об'єктів, що потребують номінації, і деформації системи, яка спостерігається при перейменуваннях вже існуючих одиниць. Для нас особливо цікавою є саме деформація урбанонімікону Закарпаття, позаяк краще допомагає відстежити специфіку функціонування системи. При аналізі перейменувань можемо зосереджуватися на двох ракурсах, або ж зрізах – горизонтальному та вертикальному. *Горизонтальний* становить собою сукупність одиниць одного порядку та зміщення системи в межах цих одиниць; *вертикальний* – це сума різнотипних одиниць та варіація урбанонімікону у їх межах. Водночас зауважимо, що урбаноніми вертикального зрізу не становлять якоїсь ієрархії, кожен з підвидів потенційно може бути домінуючим у той чи інший період розвитку урбанонімікону.

Таблиця 1.
Система урбанонімів

		Горизонтальний зріз → Назви		Перейменування	
Вертикальний зріз	1	Меморіальні	вул. Шевченка Т.	вул. Бажана М.	
	2	Характеристичні	вул. Глибока	вул. Стара	
	3	Вшанування	вул. Космонавтів	вул. Учителська	
	4	Асоціативні	вул. Зелена	вул. Грушева	

Зміни в горизонтальному зрізі системи урбанонімів передбачають заміну назви певного типу на іншу назву цього ж типу. Наприклад (див. табл. 1.), перейменування вул. *Шевченка Т.* на вул. *Бажана М.* (обидві назви є меморіальними), вул. *Глибокої* на вул. *Стару* (обидві назви є характеристичними), вул. *Космонавтів* на вул. *Учителську* (обидві назви є вшануваннями), вул. *Зеленої* на вул. *Грушеву* (обидві назви є асоціативними). Варіаціями можуть бути зміни найменувань на такі, що належать до того ж типу, але іншого підтипу (наприклад, вул. *Учителська* отримує нову назву вул. *Львівська* (вшанування професій і вшанування географічних об'єктів) або вул. *Довга* перейменовується на вул. *Заводську* (характеристика вигляду і характеристика відношення до рукотворного об'єкта). Зміни в горизонтальному зрізі не впливають на кількісну характеристику тієї чи іншої групи.

Аналіз вертикального ракурсу дозволяє простежити зміни в урбаноніміконі, що супроводжуються збільшенням чисельності однієї групи за рахунок зменшення квантитативних показників іншої. Наприклад (див. табл. 1.), перейменування вул. *Шевченка Т.* на вул. *Глибоку* (меморіальна назва і характеристична), вул. *Старої* на вул. *Учителську* (характеристична назва і назва-вшанування), вул. *Космонавтів* на вул. *Зелену* (назва-вшанування і естетична назва).

Для того, щоб краще зрозуміти специфіку деформації урбанонімікону Закарпаття, ми побудували два графіки (див. рис. 1. і 2.). Перший з них відображає типи перейменувань і їх відсотковий показник у чотирьох найбільших містах Закарпатської області (Ужгороді, Мукачевому, Береговому, Хусті) у 40–80-х рр., другий – ті ж показники у 90-х рр.

Кожне з чисел на абсцисі x означає певний тип перейменувань. Для зручності ми вибрали наступні скорочення: m – меморіальна назва, x – характеристична, v – вшанування, a – асоціативна. Так, наприклад, позначка $x - m$ означає заміну характеристичної назви на меморіальну, $m - m$ – меморіального найменування на інше меморіальне тощо. Кожному з 15-ти типів перейменувань присвоєно певний порядковий номер. Так, під № 1 – тип $m - m$; під № 2 – $m - x$; під № 3 – $m - a$; під № 4 – $m - v$; під № 5 – $x - m$; під № 6 – $x - a$; під № 7 – $x - v$; під № 8 – $x - x$; під № 9 – $v - m$; під № 10 – $v - x$; під № 11 – $v - a$; під № 12 – $v - v$; під № 13 – $a - m$; під № 14 – $a - x$; під № 15 – $a - a$.

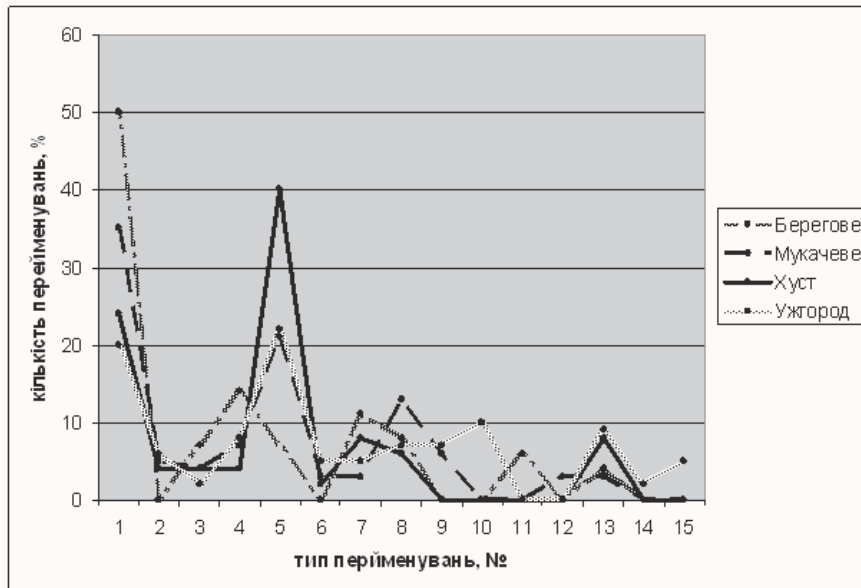

Рис. 1. Перейменування лінійних об'єктів в Ужгороді, Мукачевому, Хусті, Береговому у 40–80-і рр.

Аналіз рис. 1. дозволяє зробити висновок про неоднорідність системи перейменувань у Закарпатті. Незважаючи на уніфікаційні тенденції, кожне з вибраних нами міст вибрало свою схему реформування системи називання.

Так, у Береговому найактивніші процеси відбувалися у площині меморіальних назв – домінуючим був тип перейменувань № 1 ($m - m$) (50% від загальної кількості перейменувань).

У Мукачевому домінуючим також виявився перший тип перейменувань, хоча не з таким великим відривом від інших різновидів, як у Береговому (35% від загальної кількості перейменувань). Досить продуктивним тут був і тип № 5 (21%).

Найпродуктивнішим у Хусті в 40–80-х рр. було перейменування характеристичних назв на меморіальні (№ 5; 40%), тобто система глорифікаційних найменувань змінюється передусім не за рахунок внутрішньої деформації (як це було в Береговому та Мукачевому), а внаслідок заміни одиниць інших груп (також асоціативних назв – № 13; 8%).

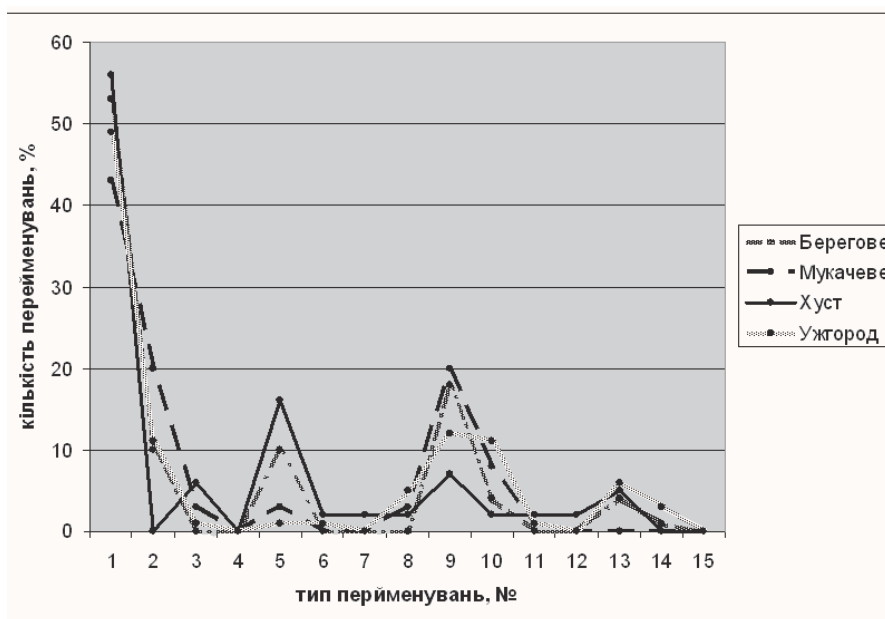

Рис. 2. Перейменування лінійних об'єктів в Ужгороді, Мукачевому, Хусті, Береговому у 90-і рр.

Найбільша різноманітність типів перейменувань спостерігалася в Ужгороді. Очевидно, наявністю великої кількості типів пояснюється відсутність різкого перепаду у кількісних показниках різних видів. Виразно виокремлюються два типи – № 5 і № 1 (22 % і 20 % відповідно). В Ужгороді найбільш очевидно спостерігається чітка «меморіалізація» урбанонімікону, коли склад глорифікаційних назв постійно поповнюється за рахунок усіх інших груп. Так, досить чітко видно поповнення меморіальних найменувань за рахунок асоціативних назв (№ 13; 9%) та назв-вшанувань (№ 9; 7%). Усі інші типи виявляються мало продуктивними. Хоча на фоні «меморіалізації» варто відзначити й внутрішні зрушення у системі характеристичних назв (№ 8; 7%).

Рис. 2. дозволяє зробити висновок про неоднорідність процесу перейменувань об'єктів у найбільших містах Закарпаття за останні два десятиліття. Водночас деформація сучасного урбанонімікону не відзначалась кардинальними змінами порівняно з радянським часом. Як і тоді, основна увага акцентується на меморіальних назвах. Причому в сучасному урбаноніміконі зміни в межах меморіальних назв стають домінуючими у всіх містах (в Хусті – 56%, у Береговому – 53%, в Ужгороді – 49%, у Мукачевому – 43%). Проте, на відміну від 40–80-х рр., активно впроваджується заміна меморіальних і назв-вшанувань характеристичними найменуваннями (№ 2: у Мукачевому – 20%; в Ужгороді – 11%; у Береговому – 10%; № 10: в Ужгороді – 11%; у Мукачевому – 8%; у Береговому – 4%; у Хусті – 2%) та значно зменшується відсоток перейменувань орієнтаційних назв на користь глорифікаційних (№ 5: у Хусті – 16%; у Береговому – 10%; у Мукачевому – 3%; в Ужгороді – 1%).

Таким чином, найбільше змін відбувається у тих прошарках назв, основи яких можуть відобразити певну ідеологію. Офіційні урбаноніми у цьому плані вибудовують своєрідну ієрархічну піраміду, на вершині якої – меморіальні назви, далі – найменування-вшанування, асоціативні назви і найнижче розташовані характеристичні одиниці. Саме ідеологія зумовлює активні зміни в горизонтальній площині та деформацію, яка спостерігається у вертикальному зрізі. Так, осередком національної культури на Закарпатті вважається м. Хуст. За даними статистики, там найбільший відсоток перейменувань типу № 1 (56%) та № 5 (16%). Зауважимо, що останній тип після здобуття Україною незалежності кількісно значно зменшився в інших містах.

Література:

1. Галас К. Не капітолій, а капітул / К. Галас // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: Зб. наук. праць. – Ужгород : УжНУ, 2002. – С. 377-378.
2. Зикань Х. І. Географічні назви міста Ужгорода та його околиць: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.09 «Фіно-угорські та самодійські мови» / Х. І. Зикань. – Ужгород, 2002. – 17 с.
3. Кидибиц Н. Географічні назви у мовленні угорців міста Берегова та його околиць: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: – Ужгород, 2004. – 17 с.
4. Мезенко А. Мотивы номинации улиц белорусских городов / А. Мезенко // Топонимика и межнациональные отношения. – М. : АН СССР, 1991. – С. 118-134.
5. Романюк М. Соціально зумовлені інновації в ономастиконі Закарпаття кін. XX – поч. XXI ст. / М. Романюк. – Ужгород : Гражда, 2007. – 124 с.